

حق نماز

متن رساله حقوق امام سجاد در نماز، آهنگ و طراوت خاصی دارد. امام در این رساله حق نماز را در این نکته کلیدی خلاصه کرده اند که نماز یعنی شرفیابی، حضور و کوچیدن به سوی خدا و به همین تعبیر، رفتن به آغوش رحمت بی پایان الهی و این که بدانی در پیشگاه پروردگار متعال ایستاده ای.

این متن گزارش و چکیده‌ای است از سخنان حجت‌الاسلام والمسلمین حاج علی‌اکبری در برنامه «یاد خدا» در شبکه قرآن مورخ یکشنبه 24 خرداد 1394. در راستای مباحث دنباله‌دار گذشته در زمینه بررسی نکات قرآنی رساله حقوق امام سجاد، کارشناس برنامه از بحث حقوق اعضا به حقوق افعال رسیدند و اولین افعال مورد اشاره در این رساله نماز است و این نشان‌دهنده اهمیت این فریضه است.

متن رساله حقوق امام سجاد در نماز، آهنگ و طراوت خاصی دارد. امام در این رساله حق نماز را در این نکته کلیدی خلاصه کرده اند که نماز یعنی شرفیابی، حضور و کوچیدن به سوی خدا و به همین تعبیر، رفتن به آغوش رحمت بی پایان الهی و این که بدانی در پیشگاه پروردگار متعال ایستاده ای.

اگر انسان در چنین جایگاهی قرار گرفت و آن را فهم کرد شایسته است رسم ادب بندگی و حضور و محضر را بجا آورد و در ظاهر، باطن، نوع ایستادن، نشستن، برخاستن، انجام افعال، ارائه قرائت‌ها، اذکار و در همه احوال نماز، آن حالت ادب را رعایت کند. امام در ادامه این متن نورانی به ما یادآوری می‌کنند اینجا آنجایی است که تو باید، هم خوف داشته باشی، هم رجا و هم قلیت مالمال از امید باشد به رحمت پروردگار متعال و هم باید به خاطر ضعف معرفتی و عمل نگران باشی که مبادا حق چنین جایگاه و لحظاتی را نتوانی بجا بیاوری.

امام می‌فرمایند در کمال آرامش و خضوع و فروتنی در آن جایگاه بایست و شروع کن به گفت و گو با خدای متعال و از او نجات خود را بخواه؛ در حالی که در لحظات نماز و تعظیم در وضعی باشی که قلبت در نماز حضور داشته باشد و به همه آنچه به عنوان احکام و حقوق و آداب در نماز هست با دقت عمل کنی و این یعنی حضور قلب که انسان با ضمیر و همه وجودش در نماز حضور دارد.

خداوند یاد خودش را در نماز روزی می‌کند که یک جلوه تام و تمامی از یاد خداست و این نکته در قرآن آشکارا بیان شده است. آیات خداوند معجزه می‌کند. امکان ندارد انسان دل داده و خودش را در معرض شنیدن قرآن قرار بدهد و قرآن ذهن و قلب او را تسخیر نکند و تمام شخصیت او را در برنگیرد. قرآن سخن خداست و کافی است ما دل بدهیم و خود را به آن بسپاریم.

یاری خواهی از نماز

در آیه 45 و 46 سوره بقره، خداوند متعال انسان را به کمک خواستن از نماز دعوت می‌کند: «واستعینوا بالصبر و الصلاه و انها لکبیره الا علی الخاشعین؛ از شکیبایی و نماز یاری جویید و به راستی این [کار] گران است مگر بر فروتنان.» این دعوت به یاری خواهی است. ما در نماز در سوره مبارکه حمد می‌گوییم از خدای متعال یاری می‌خواهیم و می‌دانیم تنها یاریگری از ناحیه اوست. ما از خدای متعال برای پیمودن راه بندگی یاری می‌خواهیم. جالب است پروردگار متعال ما را که از او کمک خواسته ایم ارجاع می‌دهد به نماز و صبر. این ترکیب بدیع و زیبایی است و نقشی که صبر در حفظ ما و نگهداری شخصیت ما در برابر تندباد حوادث و کشش گناه و دشواری انجام وظایف ایفا می‌کند یک نقش ممتاز و شگفت است.

بلافاصله هم خداوند می‌فرماید: «و انها لکبیره الا علی الخاشعین» که احتمالا این اثنا به نماز اشاره دارد، چون خشوع صفت ویژه نماز است چون گفته شده «قد افلح المومنون الذین هم فی صلاتهم خاشعون؛ یعنی براستی مومنان رستگار شدند. همانان که در نمازشان فروتنند.» (آیات 1 و 2 سوره مومنون) فراموش نکنیم نماز با آن که وظیفه آسان، شیرین، دلپذیر، ملایم و هماهنگ با نیازها و خواسته‌های انسان و کشش فطرت اوست، اما برای آن کسانی که خودخواه باشند و متکبر و برای آن کسانی که عظمت و بزرگی خداوند قلبشان را تسخیر نکرده باشد، امر سنگینی است. در اینجا خداوند به ما یادآوری می‌کند نماز در بستر خشوع در برابر پروردگار متعال است که به دل انسان مومن می‌نشیند و برایش روان می‌شود و جزو طبع زندگی اش می‌گردد و بعد به آن اشتیاق پیدا می‌کند و گرسنه و تشنه نماز می‌شود.

این طبع زندگی ماست که پر از حوادث، گرفتاری‌ها، کشش‌ها، جاذبه‌ها و سختی‌هاست. بیان امیرالمومنین در نهج البلاغه

است که می فرمایند در دنیا خیر و شر، زندگی و مرگ، پیری و جوانی، موفقیت و شکست، سلامت و بیماری و شیرینی و تلخی به هم آمیخته است و دائم انسان در معرض این فراز و نشیب ها و قبض و بسط ها هست؛ بنابراین انسان برای این که در لحظه لحظه زندگی در صراط مستقیم بندگی باشد و از مدار و ادب بندگی خارج نشود نیازمند امداد و مدد الهی است و خداوند متعال خودش این مدد را در نماز تعبیه کرده و در دسترس ما قرار داده تا از این ظرفیت عالی بهره مند شویم.

نماز برای انسان مومن در گرفتاری ها و مشکلات و غم ها آرامش بخش است و در آن آرامش می تواند تصمیم های درست بگیرد و خودش را پیدا کند، چه در میانه توفان حوادث و چه توفان هیجان ها و شهوات. از امام صادق(ع) روایت داریم که خطاب به یکی از یارانشان فرمودند: چرا وقتی در مشکلات زندگی می افتی به نماز پناه نمی ببری؟ بعد می فرمایند: مگر نشنیدی خداوند می گوید «استعینوا بالصبر و الصلوه؟»

خشوع در نماز

چه کسی می تواند از نماز خوب کمک بگیرد؟ آن کسی که به مقام خشوع برسد و لذت آن را درک کرده باشد. چگونه می توانیم به این خشوع دست پیدا کنیم؟ وقتی انسان باورش بشود که به ملاقات خداوند می رود این می شود پشتیبان انسان برای این که بتواند به آن ظرفیت عظیم نماز دست پیدا بکند. سراسر وجود من نیاز و ضعف است و بیرون از من، همه در این ویژگی مشترکند که «انتم الفقرا الی الله.» فقر در ذات ما و تمام وجود ما و در تک تک سلول های ما جاری است و در تمام اتم ها و ذرات این عالم است و غنی فقط اوست. در چنین وضعی چه کسی می خواهد به فریاد ما برسد و دستمان را بگیرد؟ خود خداوند فرموده است آغوش من باز است و شما را استقبال می کنم. در مناجات شعبانیه فرازی داریم که در آن می گوئیم خدایا من گریختم به سوی تو و دامن لطف تو. اصلاً معنای این گریز در نماز است. خدایا من در مشقت توام. تو همه چیز من، ظاهر من، باطن من و حاجت من را می دانی. کسی که از خطر نفس، از شر و گرفتاری هایی که او را تهدید می کند، از دعوت های شیطان و جاذبه هایی که او را به خود می خواند گریخته و احساس بی پناهی می کند، متوجه می شود پناه اصلی در نزدیک ترین جایگاه اوست و راهش هم نماز است. عاصم و یار و نگاهدارنده کیست؟ فریاد می زنم کیست که به فریادم می رسد؟ مرا که گرفتار گناهم، چه کسی می تواند نجات دهد؟ انسان مومن در نماز چنین احساسی پیدا می کند و در آغوش رحمت الهی می رود و مورد عنایت قرار می گیرد.

نماز و انفاق

در آیه 31 سوره ابراهیم، خدای متعال خطاب به نبی اکرم می فرماید به بنده های من بگو آنها که به من ایمان آورده اند و ولایت و ربوبیت من را باور کردند، نماز برپای دارند و البته بلافاصله ادامه می دهد از آنچه من برایشان روزی کردم چه در سر و چه آشکار انفاق کنند، نعمت هایی چون آبرو و علم و معنویت و هدایت. یادشان باشد اینها را من دادم و مال خودشان نیست. اینها خودشان هم مال خودشان نیستند. کسی مالکیتی ندارد و تنها امکانی است که در دسترس شان قرار گرفته است. وقت را غنیمت بشمارند برای نماز و بهره مندی و انفاق و سوددهی ظاهری که سود بردن واقعی است؛ چون آن که انفاق می کند، خودش را به سود حقیقی متصل می کند و خیال نکنید همیشه این امکان پناه بردن و بهره مند شدن و فیض بردن از نماز در دسترس است. این بساط فیض و قرب و عنایت خاص الهی که انسان می تواند به آن پناهنده شود همیشگی نیست و باید پیش از آن که روزی بیاید که در آن نه تجارتی است و نه رفاقتی، آن را درک کرد.

نماز و صیانت انسان از بدی ها

یک آیه بسیار مشهور دیگری را هم در قرآن درباره نماز داریم. آیه 45 سوره عنکبوت که می فرماید: «[ای پیغمبر!] آنچه از کتاب برای تو وحی شده بخوان و نماز برپا دار که نماز از فحشا و بدی باز می دارد.» خداوند در این آیه می فرماید که نماز، انسان و جامعه را از انواع و اقسام بدی ها و زشتی های علنی و آن بدی هایی که بد دانسته نمی شود و حیات طیبیه را بر باد فنا می دهد، صیانت می کند. شاخص نماز واقعی آن نمازی است که ما را حفظ می کند. یعنی آنجا که انسان احساس می کند نماز او را از افتادن به دام شیطان حفظ کرده معلوم می شود نمازش نماز بوده است؛ نمازی که با حضور و خشوع و طهارت و ادب است، اما در این آیه بلافاصله این نکته عجیب یادآوری می شود که ما کمتر آن را می خوانیم «لذکر الله اکبر». فرمان به اقامه نماز می شود در این آیه کریمه و بلافاصله گفته می شود یکی از کارکردهای فوق العاده نماز این است که قدرت دارد شما را از ابتلا به فحشا و منکر باز دارد و بعد گفته می شود یاد خدا از هر چه شما با خرد و فهم بشری تان به آن فکر می کنید، بزرگ تر است و لذکر الله اکبر جواب این سوال مقدر در اذهان است که می پرسد نماز چطور حافظ ماست؟ این جمله را می توان دو گونه معنا کرد؛ نخست اگر به حقیقت نماز که یاد و ذکر خداست، برسید و توجه به این که در حضور او هستید و آن را باور داشته باشید، این ذکر می تواند شما و جامعه را از فحشا و منکر صیانت کند، اما نکته لطیف تر آن که در اینجا لذکر الله اکبر را

فاعلی معنا کنیم؛ یعنی خداوند به واسطه نماز بنده خودش را یاد می کند، این خیلی معنای بزرگی است. این ما را به آن آیه مشهور برمی گرداند که می گوید: «فاذکرونی اذکرکم.» (بقره، 152) وقتی شما به نماز مشغول می شوید خدا را یاد می کنید و بازتاب یاد خدا این است که خداوند هم شما را یاد می کند و این سرمایه ای بزرگ است. او شما را حفظ می کند، پرورش می دهد، پروازتان می دهد و از دست شیاطین و دام ها حفظتان می کند. چون خداوند به شما وعده کرده که مرا یاد کنید تا شما را یاد کنم.